

دیدگاه عرفانی امام خمینی (ره) پیرامون نهضت حسینی و انعکاس آن بر نگاره‌های اسلامی

چکیده

امام خمینی (ره) دیدگاه بلندی را به حادثه عاشورا داشت و معتقد بود که خط سرخ شیعه که همان اسلام ناب محمدی (ص) است و در پرتو نهضت عاشورا، آزادی‌خواهی، ذلت‌ستیزی و شهادت‌طلبی که لازمه مبارزه با دستگاه جور است، پر رنگ‌تر و هموارتر است. قیام سیدالشهدا، قیام برای خدا بود. مسئولیت‌پذیری، صبر و استقامت در راه خدا بود. همچنین، در فلسفه نهضت عاشورا بازگرداندن جامعه به سنت و سیره پیامبر (ص) و حفظ و احیای شریعت و اقامه عدل و معروف و رفع منکر و تشکیل حکومت اسلامی، شهادت، انجام اصلاحات بنیادی، ادای تکلیف بود. رویداد بزرگ عاشورا در بسیاری از آثار هنری نیز با تازگی یافته‌است. در این میان، انعکاس این مضمون در نگارگری قابل تأمل است. پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای انجام شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که از دیدگاه امام خمینی (ره) اگر نهضت امام حسین (ع) نبود یزید و اتباع او اسلام را وارونه به مردم نشان می‌دادند. ماه محرم ماهی که خون بر شمشیر پیروز شد. امام خمینی (ره) نیز در موارد متعدد از هدف الهی امام حسین (ع) در این نهضت یعنی رضا و خوشنودی خداوند با تعبیرهای گوناگون یاد می‌کند و از نظر ایشان اهداف نهایی نهضت عبارت‌اند از: حفظ اسلام، قیام برای خدا، اقامه نماز، رضایت الهی، اقامه حق و عدل می‌باشد. از سوی دیگر، مضمون عاشورا و جزئیات این رویداد یکی از مهم‌ترین مضامین به‌کاربرده شده در نگارگری اسلامی بوده است.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی دیدگاه عرفانی امام خمینی (ره) پیرامون نهضت حسینی.
۲. بررسی انعکاس دیدگاه عرفانی امام خمینی (ره) و عاشورا بر نگاره‌های اسلامی.

سؤالات پژوهش:

۱. دیدگاه عرفانی امام خمینی (ره) پیرامون نهضت حسینی چگونه است؟
 ۲. دیدگاه عرفانی امام خمینی (ره) و عاشورا چه بازتابی در نگاره‌های اسلامی یافته است؟
- کلیدواژه‌ها:** عاشورا، امام خمینی (ره)، کربلا، دیدگاه عرفانی، نگاره‌های اسلامی.

مقدمه

امام خمینی (ره) به عنوان یک عالم و مرجع بزرگ اسلامی، و یک رهبر محبوب مردمی در طول سال‌های حیات خود همواره توجه خاصی به قیام کربلا داشته است. او علاوه بر برپایی سنت عزاداری اباعبدالله، بارها در کتاب‌ها، سخنرانی‌ها و پیام‌های خود به تشریح فلسفه واقعی قیام امام حسین (ع) پرداخته و مردم را به زنده نگه‌داشتن این سنت مذهبی و شیعی تشویق و ترغیب کرده است. در اینکه نهضت امام حسین (علیه‌السلام) آگاهانه و با تدبیر صورت گرفته و بر احساسات مبتنی نبوده است، براساس منابع تاریخی، هیچ‌جای شک و تردیدی وجود ندارد. یکی از اهداف

قیام امام حسین (علیه‌السلام) احیای اصل «امر به معروف و نهی از منکر» است. اصل «امر به معروف و نهی از منکر» چنان مهم است که اگر در یک جامعه درست اعمال شود، بسیاری از نابسامانی‌ها، سامان پیدا کرده و بسیاری از انحرافات و کج‌روی‌ها، درست خواهند شد. امام باقر (علیه‌السلام) درباره اهمیت امر به معروف و نهی از منکر می‌فرماید: «إِنَّ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ سَبِيلُ الْأَنْبِيَاءِ وَ مِنْهَا جُ الصُّلْحَاءِ فَرِيضَةٌ عَظِيمَةٌ بِهَا تُقَامُ الْفَرَائِضُ وَ تُأْمَنُ الْمَذَاهِبُ وَ تَحُلُّ الْمَكَاسِبُ وَ تَرُدُّ الْمِظَالِمُ وَ تَعْمُرُ الْأَرْضُ وَ يَنْتَصِفُ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ يَسْتَقِيمُ الْأَمْرُ» امر به معروف و نهی از منکر شیوه انبیا و روش صالحان است؛ واجب مهمی است که سایر واجبات به موجب آن برپا می‌شوند و راه‌ها با آن امن و امان می‌گردند و خرید و فروش حلال می‌شوند و ستم‌ها بر طرف می‌گرداند و زمین آباد می‌شود و از دشمنان انتقام گرفته می‌شود و امور روبه راه می‌گرداند (حر عاملی، بی تا: ۱۱۹/۱۶). همچنان که از این حدیث شریف استفاده می‌شود، اصل «امر به معروف و نهی از منکر» دارای کارکردهای اقتصادی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشد. به بیان دیگر، از نظر اسلام، جامعه یک تشکّل نظام‌مندی است که دارای اجزای متعدد مانند جزء سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می‌باشد. این جامعه در صورتی کارآیی لازم را دارد که اجزای آن وظایف، نقش‌ها و کارکردهای لازم خود را به خوبی ایفا کنند و بخصوص جزئی که از اهمیت و اولویت بیشتری برخوردار است، در کار خود کوتاهی نکند (فرهنگ عاشورایی، ۱۳۸۲: ۵۷/۸).

بررسی پیشینه پژوهش حاضر حاکی از این است که تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر در نیامده است اما محققانی در آثار خود به بررسی بازتاب حماسه حسینی بر نقاشی و نگارگری پرداخته‌اند. عبدالهی و سمیعی (۱۳۹۵) در مقاله‌ای با عنوان: «بازتاب واقعه عاشورا در دیوارنگاره‌های بقعه آقاسید حسین لنگرود به بررسی این مضمون در نقاشی دیواری قاجار پرداخته‌اند. افشاری (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان: «بازتاب عاشورا در هنرهای محیطی پرداخته است. با این حال، در آثار مذکور این مضمون با بررسی دیدگاه عرفانی امام خمینی (ره) نسبت به حماسه عاشورا بررسی نشده است لذا در مقاله حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های منابع کتابخانه‌ای به این موضوع پرداخته شده است.

نتیجه‌گیری

امام خمینی (رحمة الله) نیز در موارد متعدد، از هدف الهی امام در این نهضت - یعنی رضا و خوشنودی خداوند - با تعبیرهای گوناگون یاد می‌کند. از نظر ایشان اهداف نهایی نهضت امام حسین (علیه السلام) عبارت‌اند از: حفظ اسلام، قیام برای خدا، اقامه نماز، رضایت الهی و اقامه حق و عدل.

امام در این نهضت، هدفی جز خدا در نظر نداشت و اگر اهداف دیگری نیز در کار بودند همه برای دست‌یابی و رسیدن به این هدف مقدس بودند. به‌خاطر همین هدف اساسی و جاودانه امام است که تمامی رفتارها و کردارهای امام جاودانه مانده است؛ یعنی پیامش جهانی، آرمان‌هایش زنده، مصیبت‌هایش جاودان و همیشه داغ، مجالس ذکر مصیبتش همواره گرم، و محبوبیت خدادادی‌اش روزافزون است و دشمنانش ذلیل، خوار و گرفتار ننگ ابدی و عذاب بی‌پایان اخروی‌اند.

نتیجه‌ای که از این نوشتار به‌دست می‌آید این است که داشتن هدف برای موفقیت هر فرد و سازمانی بسیار مؤثر است. نهضت امام حسین (علیه السلام) نیز به‌عنوان یک گروه تشکیلاتی و سازمان‌دهی شده دارای اهدافی بوده که عبارتند از: احیای اصل «امر به معروف و نهی از منکر»، «اصلاح اجتماعی، بدعت‌زدایی، تشکیل حکومت اسلامی و رضایت الهی». آنچه در این نوشتار به آن پرداخته شد، این بود که اهداف مزبور از نظر ارزش و همچنین از نظر دوره زمانی در یک سطح قرار ندارند، بلکه اهداف موردنظر امام دارای ارزش متفاوتند که هرکدام از آن‌ها براساس ارزشی که امام برای آن‌ها قائل است، در یک دوره زمانی مشخص به اجرا درخواهند آمد. آنچه یادآوری مجدد آن لازم است اینکه این اهداف در طول همدیگر قرار دارند و تحقق هر یک زمینه‌ساز تحقق اهداف دیگر است. تا آنکه به هدف نهایی - یعنی رضایت و خوشنودی خداوند بزرگ - برسد که این هدف، هدف ذاتی است که خود آن برای امام ارزش ذاتی دارد و در واقع، امام برای رسیدن به مرحله رضایت الهی قیام کرد: (يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً فَادْخُلِي فِي عِبَادِي وَادْخُلِي جَنَّتِي) (فجر: ۲۷-۳۰) تو ای روح آرام یافته، به سوی پروردگارت بازگرد، درحالی که هم تواز او خوشنودی و هم او از تو خوشنود است. پس در سلک بندگانم درآی و در بهشتم وارد شود.

فهرست منابع

قرآن کریم

آل یاسین، شیخ رازی. (۱۳۶۵). صلح امام حسن (ع)، پرشکوه‌ترین نرمش قهرمانانه تاریخ، ترجمه سیدعلی خامنه‌ای، ج ۱۱.

امام خمینی، روح‌الله. (۱۳۹۴). کتاب ولایت فقیه، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

عاملی، شیخ حر. (بی تا). وسائل الشیعه، جلد ۱۶، قم: نور.

جمعی از نویسندگان. (۱۳۸۲). فرهنگ عاشورایی، جلد ۸، تهران: سازمان و انتشارات چاپ.

مجلسی، محمدباقر. (۱۳۶۸). بحارالانوار، ۱۳۶۸: ج ۴۴، تهران: اسلامی.

نجمی، محمدصادق. (۱۴۰۰). سخنان امام حسین (ص) از مدینه تا کربلا، جلد ۷، قم: دفتر تبلیغات اسلامی.

طبری، محمدجریب. (۱۳۹۴). تاریخ طبری، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، جلد ۷، تهران: اساطیر.

امام خمینی، روح‌الله. (۱۳۶۸). صحیفه نور، ۲۲ جلد. تهران: مؤسسه نشر و تنظیم آثار امام خمینی.

مجموعه مقالات دومین کنگره بین‌المللی امام خمینی (رحمة‌الله) و فرهنگ عاشورا، دفتر اول، مؤسسه تنظیم و نشر.